

A Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomai

Dr. Németh Zsolt fizikus immár harmadik alkalommal gazdagítja ismereteinket a Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomairól. Az előző két kötetében a Dunántúl és a Csallóköz, illetve a Felvidék nyugati részének építményeivel foglalkozott, ezúttal azonban Magyarország északkeleti, valamint keleti részén található templomokat tárgyalja. A kötet igényes kivitelezését a templomokról készült alaprajzok és fotók emelik, a szerző felvételei mellett többek között Nemes Zsuzsa, Bárdossy László, Buza László, Mészáros József és Váry István képei hozzák testközelbe a szóban forgó építményeket. A kiadvány megjelenését a 2018-ban kormányzati szándékkal alakult Magyarságkutató Intézet támogatta, amelynek legfőbb célkitűzése, hogy a nemzeti érték mentén végzett kutatásokat irányítsa és közvetítse.

Németh Zsolt a kötetet észak-borsodi templomok ismertetésével kezdi, a Kárpát-medence hatkaréjos rotundáinak bemutatásával folytatja, és ezekhez kapcsolódva egy erdélyi és két dunántúli építményt is elemez. Helyet kapott a kiadványban többek között Szalonna, Süvéte, Kisperlász, Mágor-Halom, Kiszombor, Rakacaszend, Tornaszentandrás, Tarnaszentmária, Lengyeltóti, Kallósd és Karcsa különleges temploma. Mindegyik közös jellemzője, hogy emberléptékű, kisebb templomokról van szó, különleges az alaprajzuk, amelyek a szerző szerint azért érdekesek, mert sokkal többet tudnak elmondani a kor kereszténységéről és keresztény emberének világlátásáról, mint a „típusok”.

A nyomozómunka során a szerző a funkcióra és az egyes épületek építési, illetve átépítési idejére keresi a választ, a megközelítés módja azonban egyáltalán nem tekinthető szokványosnak, hiszen nem elégzik meg az anyag által kínált és az őt érzékszervvel felfogható racionális magyarázatokkal, hanem a metafizikai síkon értelmezhető kérdésekre is választ keres. Ez a megközelítési mód tudományos munkában az első pillanatban meghökkentően hathat, ám valójában csakis ez lehet a célravezető, hiszen szakrális, transzcendens épületekről van szó, amelyek közvetítők az emberi és az isteni világ között, így egy egészen más dimenzióban (is) működtek, és működtettek, mint a látható, tudati világ. A középkor embere számára ezek az épületek eredetileg a teljesség templomai voltak, a test, a lélek és a szellem hármas egységének érdekében építették valamennyit, jogos tehát a szerző belső igénye, hogy a materialista világból kilépve a teljességre törekedve próbálja meg értelmezni őket. Németh Zsoltot saját bevallása szerint az vezérelte, hogy megtalálja az eredeti, átépítetlen templomok emelésének és működésrendjének értelmét, nem érte be szűk látókörű „ál-magyarázatokkal”, hanem alapos vizsgálatukkal rámutatott, hogy az Árpád-kor első felének történelme és főként vallástörténete mennyire ingatag alapokon áll, hiszen elemi kérdésekre sincsenek meg a válaszok. Kutatómunkája során időt és energiát nem sajnálva többször is ellátogatott a vizsgált templomok helyszínére, méréseket végzett bennük, a szakpublikációkon kívül pedig a régészeti adattárakban felkutatta az eredeti feltárások dokumentációját és többször olyan ellentmondásokra, vagy figyelmen kívül hagyott adatokra bukkant bennük, amelyek segítségével a helyes irányba tudta terelni értelmezésüket és lelektetésüket idejét. Sikerének egyik titka, hogy gondolkodó, tehát bölcsész emberként, de

fizikus végzettséggel, sokkal több szempontot tudott figyelembe venni, mint szaktudós társai, így például a történeti, egyházi, kormányzati aspektusok mellett az épületben működő fény és hanghatások szerepére, a tájolásra, vagy a szakrális geometriai építési elvek alkalmazására is sort keríthetett. Utóbbiak már távol esnek a bölcsészek által is bevonható vizsgálatoktól, ezért is szükségszerű minden olyan diszciplína részvétele a kutatásokban, amelyek újat tudnak mondani, hiszen a kutatómunkák célja a minél teljesebb, hitelesebb megismerés.

A precíz nyomozómunka és helyszíni vizsgálatok eredményeként Németh Zsolt több olyan felfedezést is tett, illetve olyan kérdéseket is megfogalmazott, amelyek sok esetben módosítják, módosíthatják ismereteinket az Árpád-korra datált különleges templomokról és általánosságban a korszak templomépítészetéről, motívumkincsének jelentéséről, eredetéről, belső tereinek elrendezéséről, funkcióiról, a bennük végezhető rituális szertartásokról. Találó észrevételei elgondolkoztatják nemcsak a kötet olvasóit, hanem reményeim szerint a témával foglalkozó szakembereket is. Így például a rotundák datálásánál Németh Zsolt arra is felhívja a figyelmet, hogy hiába vannak a templomokat megvallató ásató régészek birtokában a közmegegyezést cáfoló megfigyelések, csak igen kevesen mernek szembenenni a hivatalos dogmákkal. Az egyik ilyen hivatalos dogma, hogy a Kárpát-medence legtöbb templomát a kereszténység felvétele utánra keltezik, mondván, hogy a honfoglaló magyarok 1000 előtt pogányok voltak. Szerinte újragondolásra késztet a keleti, kaukázusi templomokkal való formai rokonságuk és motívumkincsük hasonlósága is. Felteszi azt a fontos kérdést is, hogy *miféle* kereszténység *milyen* templomairól van szó? Római, bizánci, vagy esetleg valami más? Rávilágít arra is, hogy az eredetileg kis alapterületű körtemplomok a római liturgiához igazított hosszúházás templomokkal ellentétben kevés ember befogadására voltak alkalmasak és a résztvevők minden bizonnyal állva, egyenrangú félként vettek részt a rituálét vezető személlyel együtt a szertartáson. Az ilyen típusú szertartások egy olyan gondolkodásmódról tanúskodnak, amely a közösséget helyezi előtérbe, szemben a nyugati világ individuális, önközpontú szemléletével és sokkal közelebb voltak az őskeresztény egyház felfogásához, Jézus eredeti tanításához, amelynek a gyógyítás is fontos részét képezte.

A transzcendens átélését, az átlénygülést, de a gyógyítást is segítette a templom tereit betöltő hanghatás, a zene és az énekszó használata. Németh Zsolt könyvében egy egész fejezetet szentelt a hangok templomi használatának. A lengyeltóti templom esetében kísérlettel is bizonyította azt a feltevését, hogy a templomban található 18 ülőfülkét hangterápiára is használhatták. Ehhez a belső teret úgy alakították ki, hogy a legmegfelelőbb hanghatást ériék el, az érthetőség, a visszhang, a hangelnyelés és -visszaverődés érdekében. A kallósi körtemplom kapcsán pedig mérésekkel bizonyította, hogy az oda betérő, testi vagy lelki gyógyulásra váró, a fülkék nyújtotta kínálatból a megfelelő személy segítségével ki tudta keresni azt a hangspektrumot, ami neki a legmegfelelőbb volt. Ezekből a kutatásokból az is kiderült, hogy a rotundák kiemelkedően jó akusztikával rendelkeznek. Németh Zsolt kiemeli, hogy a középkori gregorián dallamokról már a tudomány is bebizonyította, hogy az ébrenléti és az alvó állapotú emberi szívverés ütemére komponálták meg őket, amellyel a nyugalmat, a harmóniát is fokozni tudták. Meghatározott szerepe volt a mozgó fényhatásnak is, amit a templomok tájolásával és az ablaknyílások kialakításával értek el, illetve szabályoztak.

A kötetet olvasva a templomokról kapott kiváló és könnyen áttekinthető ismeretanyagon kívül, a logikusan felépített nyomozómunka izgalmas sorain túl azonban az emberben motoszkálni kezd egy kérdés arra vonatkozóan, hogy vajon a szerzőnek volt-e valami más célja is azon kívül, hogy bemutassa, a teljességre törekedve tisztázza ezeknek a

különleges építményeknek a funkcióját és keletkezésének korát? Sejtésem szerint, volt. Tudatosan, vagy tudat alatt a hívó ember felhívása, de néma jajkiáltása is ez a kötet. Egyre több az omladozó templom, a fogyatkozó, előregedett közösség jószérével ezeknek a kis templomoknak a belső tereit sem tudja betölteni, materialista világunkban a keresztény értékrend és a vallás elenyészőben van. Európa deszakralizálása, a keresztény kultúra zárójelbe tétele beteljesedni látszik, miközben idegen hódítók lépik el az öreg kontinenst. Égető szükség lenne a megújulásra, amihez elengedhetetlen a változás. Vissza kell találnunk az alapokhoz, amikor még a kis léptékű kerek templomokban, körben állva, egyenrangú félként éltük meg a kapcsolódást Istennel és egymással, meglelve a test, a szellem és a lélek hármasságában a teljességet, a békét. Ehhez is útmutató ez a könyv.

(Németh Zsolt: A Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomai. Északkelet és a Tisza völgye. Budapest, 2019, Magyarságkutató Intézet, 192 p.)

